

A Cognitive Analysis of the Representation of Resistance Concepts in Qur'anic Verses and the Poetry of Sepideh Kashani and Fadwa Tuqan

Morteza Arab^{1✉}, Hamid Sabahi Goraghani²

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Theology, Faculty of Law & Theology, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. E-mail: Morteza.arab@uk.ac.ir
2. Assistant Professor, Department of Theology, Faculty of Law & Theology, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. E-mail: h.sabahi@uk.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	This study provided a cognitive analysis of the representation of concepts of resistance across three distinct textual contexts: selected verses from the Holy Qur'an, the poetry of Sepideh Kashani, and the poetry of Fadwa Tuqan. The theoretical framework of the study was grounded in Fauconnier and Turner's Conceptual Blending Theory, Lakoff and Johnson's Conceptual Metaphor Theory, and Fillmore's Frame Semantics. Employing a qualitative methodology and a cognitive-textual analytical approach, the study aimed to explore the formation of shared conceptual networks as well as the cultural and historical differences involved in the representation of key notions of resistance, such as patience, steadfastness, struggle (jihad), and martyrdom. The findings revealed that the Holy Qur'an, through the use of fundamental metaphor and stable conceptual structures, establishes common patterns for understanding resistance. These patterns are reproduced in the poetry of Kashani and Tuqan; however, each poet reconstructs them according to her own cultural and social context. Kashani portrays resistance in connection with Ashura culture and the symbols of the Islamic revolution of Iran, while Tuqan employs land-centered and epic metaphors to represent Palestinian resistance. The results demonstrated that cognitive analysis, in addition to revealing semantic continuity and discontinuity, provides a deeper understanding of intertextual relationships and can play a significant role in both the teaching of resistance literature and semantic studies of the Qur'an.
Article history: Received 5 October 2025 Received in revised form 11 November 2025 Accepted 17 November 2025 Published online 17 November 2025	
Keywords: Conceptual Blending; Conceptual Metaphor; Resistance; Cognitive Analysis; Sepideh Kashani; Fadwa Tuqan; The Holy Qur'an.	

Cite this article: Arab, Morteza., Sabahi Goraghani, Hamid. (2026). A Cognitive Analysis of the Representation of Resistance Concepts in Qur'anic Verses and the Poetry of Sepideh Kashani and Fadwa Tuqan. *Journal of Resistance Literature*, 18 (34), 120-142. <http://doi.org/10.22103/jrl.2025.26050.3091>

© The Author(s).

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: <http://doi.org/10.22103/jrl.2025.26050.3091>

1. Introduction

Concepts associated with resistance, including patience, jihad, martyrdom, sustainability, and comprehensive steadfastness, constitute central pillars of Qur'anic discourse and contemporary literature, particularly resistance literature. The Holy Qur'an articulates these concepts through unparalleled eloquence and a multilayered structure reflected not only in religious texts but also in the contemporary literary works of Iran, Palestine, and other Islamic societies. For instance, Verse 111 of Surah At-Tawbah employs the metaphor of the "Divine Transaction" to connect the concepts of jihad and resistance with self-sacrifice and otherworldly reward. In Islamic exegesis, this metaphor has been interpreted as a symbol of faithful devotion, integrating spiritual and rational values.

Resistance literature, which flourished after the Islamic Revolution in Iran (1979) and within the context of resistance movements in Palestine and Lebanon, has reimagined these concepts through poetry and prose, thereby transforming them into integral components of the cultural identity of Islamic societies. The poetry of the Iranian poet Sepideh Kashani and the Palestinian poet Fadwa Tuqan stands as prominent examples of this reimagination, drawing inspiration from Qur'anic concepts to represent resistance within national and identity-based contexts.

The profound intertextual connection between the Qur'an and contemporary literature necessitates novel analytical approaches capable of unveiling the cognitive, rhetorical, and cultural layers of these texts. Concepts of resistance in the Qur'an and contemporary literature are expressed through intricate linguistic and cognitive structures, the analysis of which, through traditional methods, such as thematic or historical analysis, may fail to fully capture their semantic depth and persuasive power.

Cognitive linguistics, particularly Conceptual Blending Theory, provides systematic tools for analyzing the mental processes involved in meaning-making, which can illuminate these complexities. However, the application of this theory to the analysis of Qur'anic texts and contemporary resistance literature, especially in the works of poets such as Sepideh Kashani and Fadwa Tuqan, remains limited, resulting in gaps in understanding the cognitive and intertextual linkages between these texts.

Accordingly, this study addressed the following central research question: How are the concepts of resistance represented from a cognitive-linguistic perspective in the Qur'an and the contemporary poetry of Sepideh Kashani and Fadwa Tuqan, and what cognitive and rhetorical commonalities and differences can be identified across these texts?

2. Methodology

This study employed a qualitative approach, emphasizing textual and cognitive analysis, to examine the representation of the concepts of resistance, namely patience, jihad, martyrdom, sustainability, and comprehensive steadfastness, in selected Qur'anic verses (Al-Baqarah 2:153, Al-Ankabut 29:69, Al-e Imran 3:169 and 3:200, and At-Tawbah 9:111) and in the poetry of Sepideh Kashani (specifically the poems "Patience", "Jihad", "Martyr", "Steadfastness", "Dawn") and Fadwa Tuqan (specifically the poems "To You, My Homeland", "The Uprising", "To My Father", "I Shall Not Die").

The primary objective was to identify the cognitive and rhetorical structures that shape the meanings of resistance within these texts and to elucidate their tangible impact on Iranian and Palestinian audiences. The Qur'anic texts were selected due to their potent rhetorical force and their direct engagement with the concepts of resistance. Likewise, the poems of Kashani and Tuqan were chosen for their intertextual connections with the Qur'an and their significant cultural influence within the resistance literatures of Iran and Palestine, respectively.

Data were collected from Qur'anic texts, poetry collections, and relevant exegetical and literary sources. Data analysis was conducted in three sequential phases:

1. Identification of key lexical items (e.g., "patience", "palm tree", "light") and linguistic imagery.
2. Cognitive analysis based on Conceptual Blending Theory to uncover the underlying mental spaces and integration networks.
3. Comparative analysis of the commonalities and differences in the deployment of these concepts across spiritual, national, and identity-based contexts.

The analyses were informed by theories from cognitive linguistics, primarily Fauconnier and Turner's Conceptual Blending Theory, supplemented by Lakoff and Johnson's Conceptual Metaphor Theory and Fillmore's Frame Semantics. This integrated methodological framework facilitated a thorough exploration of the intertextual connections and the deeper semantic layers embedded within the corpus.

3. Findings

The findings revealed that the concepts of resistance in the Qur'an and in the poetry of Kashani and Tuqan are represented through complex cognitive structures that blend universal meanings with culturally specific imagery.

Concerning patience, Verse 153 of Surah Al-Baqarah represents patience as a "spiritual shield" that protects believers during times of hardship. Conceptual Blending Theory demonstrates that the input space of "patience" (faithful endurance) is blended with the input space of a "shield" (a defensive tool), resulting in the emergent blended space of "patience as a spiritual shield".

In Kashani's poetry, the verse, "Patience, O friend! Patience is required / On this path, so thorny and arduous", associates patience with a "palm tree of resistance", thereby linking it to the culture of Ashura and the Islamic Revolution of Iran. Here, the input space of the "palm tree" (a symbol of life in harsh conditions) is blended with that of "faithful patience", representing patience as a resilient tree.

Touqan, in her line, "And that patience / is a light shining in the darkness", employs a simile comparing patience to a "divine light" that embodies hope within the Palestinian struggle. This creates a blend where the abstract concept of patience gains the tangible, illuminating properties of light.

While the Qur'an emphasizes universal faith, Kashani focuses on revolutionary steadfastness, and Tuqan on national hope, all three are interconnected through the common theme of perseverance in the face of adversity.

Regarding Jihad, Verse 69 of Surah Al-Ankabut compares Jihad to a "spiritual journey" that culminates in divine guidance. In this cognitive blend, the input space of "Jihad" (striving in the path of God) is integrated with the input space of "journey" (movement toward a destination), representing Jihad as a guided endeavor.

Kashani, in her verse, “Jihad is not the war of weapons / Jihad is the awakened pens”, metaphorically conceives of Jihad as an “awakened pen”, emphasizing its role in cultural and intellectual awakening within the Iranian context. Here, the input space of the “pen” (an instrument of awareness) is blended with “Jihad”, thereby reframing Jihad as a form of cultural enlightenment.

Tuqan, in her line, “You taught me that Jihad is an epic poem / Written with the blood of martyrs”, employs a powerful simile, comparing Jihad to a “heroic ode” inscribed by the blood of martyrs, which represents the armed resistance of the Palestinian struggle.

Thus, while the Qur’anic representation of Jihad emphasizes divine guidance, Kashani’s focuses on cultural enlightenment, and Tuqan’s on physical struggle, all three conceptualizations are interconnected through the overarching theme of purposeful striving.

Regarding Martyrdom, Verse 169 of Al- Imran Surah links martyrdom to “eternal life”, transforming sacrifice in the path of God into everlasting life in the presence of the Lord. In this conceptual blend, the input space of “martyrdom” (sacrifice for God) is integrated with the input space of “life” (eternal existence), thereby transmuting martyrdom into a state of spiritual transcendence.

Kashani, in her verse, “The martyrs do not die / They merely don a garment of soil”, implicitly compares martyrdom to a “guiding star”, a metaphor that inspires revolutionary continuity. Here, the input space of a “star” (a celestial guide) is blended with “martyrdom”, representing the martyrs as guides on the path of truth, a concept deeply interwoven with the culture of Ashura.

Tuqan, in her lines, “If I should fall on the path / Make of my blood a light / To guide those who come after to you!” compares martyrdom to a “seed of hope”, representing the future liberation of Palestine. In this blend, the input space of a “seed” (potential for growth) is merged with “martyrdom”, representing it as a sown grain destined to yield freedom.

Thus, while the Qur’an emphasizes the divine reward, Kashani focuses on the Ashura-inspired legacy of sacrifice, and Tuqan on Palestinian aspirations, all three conceptualizations are interconnected through the universal theme of sacrificial offering.

Regarding Resistance, Verse 200 of Al Imran Surah metaphorically conceives of resistance as a “fortress of faith” that protects the community of believers from its enemies. In this cognitive framework, the input space of “resistance” (steadfastness) is blended with the input space of a “fortress” (a defensive structure), resulting in the representation of resistance as a form of collective defense.

Kashani, in her verse, “Chain us if you will / But like the olive tree / We send roots through the heart of stones”, employs a simile comparing resistance to a “deep-rooted olive tree”, symbolizing revolutionary tenacity. Here, the input space of the “olive tree” (noted for its resilience and deep anchorage) is integrated with “resistance”, portraying it as a force firmly rooted in faith and identity.

Tuqan, in her line, “I shall rise, despite the devastation / Like a palm tree, wounded yet rooted in stone”, similarly compares resistance to a “wounded yet steadfast palm tree”, representing Palestinian survival. The input space of the “palm tree” (a symbol of endurance in arid environments) is blended with “resistance”, depicting it as an act of survival and persistence against occupation.

Thus, while the Qur'anic depiction emphasizes communal unity, Kashani focuses on revolutionary fortitude, and Tuqan on national survival, all three representations are fundamentally interconnected through the overarching theme of collective steadfastness.

Regarding comprehensive steadfastness, Verse 111 of At-Tawbah Surah metaphorically portrays steadfastness as a "Divine Transaction", linking earthly sacrifice with heavenly reward. In this conceptual blend, the input space of "steadfastness" (collective perseverance) is integrated with the input space of a "transaction" (a reciprocal exchange), representing comprehensive steadfastness as a covenant with God, promising ultimate divine recompense.

Kashani, in her verse, "This night, too, shall break / And the True Dawn / Arrives with the call of 'Allahu Akbar' [God is Greater than all else]," implicitly compares steadfastness to an "unyielding mountain", symbolizing unwavering revolutionary resolve. Here, the input space of the "mountain" (an emblem of immovable stability) is blended with "steadfastness", depicting it as an immutable firmness on the path of truth.

Tuqan, in her line, "Like an olive tree / I embrace the prison's rock / And put forth leaves, despite the shackles", employs a simile comparing steadfastness to an "unbroken land", representing Palestinian resilience. The input space of the "land" (foundational to territorial identity) is merged with "steadfastness", framing it as an act of national resistance and enduring connection to the homeland.

Thus, while the Qur'anic metaphor emphasizes the divine reward, Kashani focuses on revolutionary sacrifice, and Tuqan on national identity, all three conceptualizations are intrinsically linked through the overarching theme of collective sacrifice and unwavering commitment.

4. Conclusion

This study demonstrated the efficacy of Conceptual Blending Theory in uncovering the cognitive mechanisms underlying the representation of resistance in Qur'anic verses and contemporary resistance poetry. The Qur'an employs universal metaphors, such as "patience as a shield" and "steadfastness as a Divine Transaction," to frame these concepts within a spiritual context. Kashani and Tuqan subsequently reinterpret these metaphors through culturally specific imagery, like the "resilient palm tree" and the "wounded date palm", which reflect the revolutionary spirit of Iran and the national aspirations of Palestine, respectively.

The identified intertextual linkages confirm the profound influence of the Qur'an on both poets, while their distinct cultural frameworks shape their unique representational modes. From a practical standpoint, these findings advocate for the integration of cognitive analysis into literary pedagogy and intercultural dialogue to foster deeper mutual understanding between Iranian and Palestinian communities.

A limitation of this study was its focus on only two poets and the absence of empirical data concerning audience reception. This presents opportunities for future research involving broader and more diverse corpora, as well as empirical studies on reader response.

In conclusion, this study underscored the dynamic interplay between Qur'anic concepts and their creative reinterpretation in contemporary poetry, illuminating both the continuity and the adaptability of these foundational ideas across distinct cultural contexts.

framework draws on three key theories: (1) Henri Lefebvre's theory of the production of space (2016), which divides space into perceived (physical and sensory), conceived (ideological and symbolic), and lived (emotional and memory-driven) dimensions; (2) Edward Soja's spatial triad (2018), emphasizing "Thirdspace" as a dialectical synthesis of reality and imagination; and (3) Gaston Bachelard's phenomenology (2022) in *The Poetics of Space*, utilizing "topoanalysis" to explore intimate and inner spaces such as home, nature, and emotionally charged objects. Textual analysis proceeded in layered stages: first, identification of spatial signs (objective: trench, barbed wire; mental: tulip, phoenix); second, examination of secondary and discursive meanings (drawing on Barthes and Eco); and third, integration with prior research to highlight innovation. The research background was categorized by subject, methodology, interpretive framework, and research problem into three groups: descriptive, socio-theoretical, and literary-narrative studies. These categories reveal a relative neglect of spatial duality in regional resistance poetry.

3. Discussion

The analysis of Sepidnameh's poetry revealed space as a dynamic, dialectical phenomenon that integrates the reality of war with a spiritual and indigenous world. At the level of perceived space (Lefebvre), tangible images such as "the wave of explosion," "trench," and "storm of bullets" (in the poem "I Narrate the Tale of the Sword") reflect the real geography of the Sacred Defense (Iran-Iraq War) (Ilam and Khuzestan: Shalamchah, Hoveizeh, Arvand), reinforcing the official discourse of resistance through military and epic signs. However, this space is not neutral; rather, it is shaped by relations of power and resistance (Harvey, 2020) and becomes a "non-place" (Augé, 2008), where destruction and displacement (e.g., "black huts" and "dolls of innocent children") destabilize the sense of belonging.

In conceived space, religious and mythological symbols (Neinava, Karbala, phoenix) elevate war to an ideological and eschatological narrative; for instance, "tulips in the barbed-wire garden" (in "I Narrate the Tale of the Phoenix") signify martyrdom and resurrection, linking revolutionary discourse to Shiite values. Soja associates this level with "mental space," where elite ideology (e.g., *Mafatih al-Jinan* and "eyes to the infinite sky") expressed through symbolic language, transforms reality into an eternal concept.

Lived space constitutes the central innovation of this study. Through the invocation of regional elements (oak trees, reed beds, Nahr-e Anbar), personal and collective experiences (mourning, loss, displacement) are reconstructed. Poems like "Who Will Interpret the Alphabet of Darkness?" and "The Earth, An Empty Cradle" symbolize postwar suspension, which, through Bachelard's topoanalysis, becomes an intimate, emotional space (the green solitude of oak trees) that revives Ilam's indigenous identity in contrast to central discourse. Semiotic analysis (Barthes, 2006) reveals that signs like "red coffin" and "orphaned rifle" produce secondary meanings of suffering and anticipation, while discourse analysis (Jørgensen & Phillips, 2010) highlights the tension between official narratives (epic) and lived experiences (mourning). Ultimately, Soja's

“Thirdspace” integrates these layers, transforming the poems from epic narratives into human-centered and indigenous experiences that connect resistance literature with regional literature.

4. Conclusions

The findings indicated that space in Sepidnameh’s poetry functions as a multifaceted framework for redefining resistance, from reproducing revolutionary ideology to reviving local identity amidst destruction. This duality enriches the literature of the Islamic Revolution and elevates it from descriptive frameworks to dialectical analysis. The study underscores the need for interdisciplinary research and recommends: (1) extending analysis to other regional poets (e.g., from Ilam and Khuzestan); (2) applying spatial theories to digital criticism of resistance literature; and (3) exploring the impact of spatial duality on cultural policies for preserving local identity. By presenting a novel analytical framework, this study contributes to the theoretical enrichment of contemporary Iranian literature and paves the way for future research on the intersection of space, identity, and ideology.

تحلیل شناختی بازنمایی مفاهیم پایداری در آیات قرآنی و اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان

مرتضی عرب^۱، حمید صباحی گراغانی

۱. نویسنده مسئول، استادیار، بخش الهیات، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان. رایانامه: Morteza.arab@uk.ac.ir

۲. استادیار، بخش الهیات، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان. رایانامه: h.sabahi@uk.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	این پژوهش، به تحلیل شناختی بازنمایی مفاهیم پایداری در سه بستر متنی متفاوت می‌پردازد: آیات منتخب قرآن کریم، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان. چهارچوب نظری تحقیق، بر اساس نظریه آمیختگی مفهومی فوکونیه و ترنر؛ استعاره مفهومی لیکاف و جانسون؛ و معناشناسی چهارچوبی فیلمور شکل گرفته است. این مطالعه با به کارگیری روش کیفی و رویکرد تحلیل متنی-شناختی انجام شده است. هدف مطالعه، بررسی چگونگی شکل‌گیری شبکه‌های مفهومی مشترک و تفاوت‌های فرهنگی-تاریخی در بازنمایی مفاهیم کلیدی پایداری مانند صبر، مقاومت، جهاد و شهادت است. یافته‌ها نشان می‌دهد قرآن کریم با بهره‌گیری از استعاره‌های بنیادین و ساختارهای مفهومی پایدار، الگوهای مشترکی برای درک پایداری ایجاد می‌کند. این الگوها در اشعار کاشانی و طوقان بازتولید شده؛ اما هر شاعر متناسب با زمینه فرهنگی و اجتماعی خود، آن‌ها را بازآفرینی کرده است: کاشانی، پایداری را در پیوند با فرهنگ عاشورایی و نمادهای انقلاب اسلامی ایران تصویر می‌کند، در حالی که طوقان از استعاره‌های سرزمین‌محور و حماسی برای بازنمایی مقاومت فلسطین بهره می‌گیرد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تحلیل شناختی، علاوه بر آشکارسازی تداوم و گسست معنایی، امکان درک عمیق‌تر روابط بینامتنی را فراهم می‌کند و می‌تواند در آموزش ادبیات مقاومت و مطالعات معناشناختی قرآن، نقش مؤثری ایفا کند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۷/۱۳	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۸/۲۰	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۸/۲۶	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۸/۲۶	
کلیدواژه‌ها: آمیختگی مفهومی، استعاره مفهومی، پایداری، تحلیل شناختی، سپیده کاشانی، فدوی طوقان، قرآن کریم.	

استناد: عرب، مرتضی؛ صباحی گراغانی، حمید (۱۴۰۵). تحلیل شناختی بازنمایی مفاهیم پایداری در آیات قرآنی و اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان. *ادبیات پایداری*، ۱۸ (۳۴)، ۱۴۲-۱۲۰.

<http://doi.org/10.22103/jrl.2025.26050.3091>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان.

۱- مقدمه

مفاهیم پایداری شامل صبر، جهاد، شهادت، مقاومت و پایداری جامع است که از ارکان بنیادین گفتمان قرآنی و ادبیات معاصر، به‌ویژه ادبیات مقاومت، به‌شمار می‌روند. قرآن کریم، این مفاهیم را با بلاغی بی‌نظیر و ساختاری چندلایه، ارائه کرده که نه تنها در متون دینی بلکه در آثار ادبی معاصر ایران، فلسطین و دیگر جوامع اسلامی بازتاب یافته است. برای مثال، آیه ۱۱۱ سوره توبه با استعاره «معامله الهی» مفهوم جهاد و مقاومت را به ایثار و پاداش اخروی پیوند می‌دهد (طبرسی، ۱۳۷۲ ج ۵: ۱۲۳؛ زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۲: ۳۴۴). این استعاره در تفاسیر اسلامی به‌عنوان نمادی از فداکاری مؤمنانه تحلیل شده است که ارزش‌های معنوی و عقلانی را در هم می‌آمیزد (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ق، ج ۱۰: ۱۰۳). ادبیات پایداری که پس از انقلاب اسلامی ایران (۱۳۵۷) و در بستر نهضت‌های مقاومت در فلسطین و لبنان شکوفا شد؛ این مفاهیم را در قالب شعر و نثر، بازآفرینی کرده، و به بخشی از هویت فرهنگی جوامع اسلامی تبدیل کرده است (بدوی، ۱۹۹۳ م: ۴۵). اشعار سپیده کاشانی، شاعر ایرانی و فدوی طوقان، شاعر فلسطینی، نمونه‌هایی برجسته از این بازآفرینی هستند که با الهام از مفاهیم قرآنی، پایداری را در بافت‌های ملی و هویتی بازنمایی می‌کنند.

۱-۱. بیان مسئله

پیوند عمیق بینامتنی قرآن و ادبیات معاصر که در مقدمه به آن اشاره شد، نیازمند رویکردهای تحلیلی نوینی است که لایه‌های شناختی، بلاغی و فرهنگی این متون را آشکار سازند. مفاهیم پایداری در قرآن و ادبیات معاصر، از طریق ساختارهای زبانی و شناختی پیچیده‌ای بازنمایی می‌شوند که تحلیل آن‌ها با روش‌های سنتی، مانند تحلیل مضمونی یا تاریخی، ممکن است ابعاد معنایی و تأثیرگذاری آن‌ها را به‌طور کامل بازنمایی نکند. زبان‌شناسی شناختی، به‌ویژه نظریه آمیختگی مفهومی فوکیه و ترنر (۲۰۰۲)، ابزارهایی نظام‌مند برای تحلیل فرآیندهای ذهنی خلق معنا، ارائه می‌دهد که می‌تواند این پیچیدگی‌ها را روشن کند. با این حال، کاربرد این نظریه در تحلیل متون قرآنی و ادبیات پایداری معاصر، به‌ویژه در آثار شاعرانی مانند سپیده کاشانی و فدوی طوقان، محدود بوده و خلأهایی در فهم پیوندهای شناختی و بینامتنی این متون وجود دارد.

این خلأ پژوهشی، مسئله اصلی این مطالعه را شکل می‌دهد؛ مسئله اصلی این پژوهش، واکاوی این پرسش اساسی است که مفاهیم پایداری چگونه از منظر زبان‌شناسی شناختی، در قرآن و اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان بازنمایی می‌شوند و چه اشتراکات و تفاوت‌های شناختی و بلاغی میان این متون، قابل‌شناسایی است؟ برای پاسخ به این پرسش کلی، پژوهش حاضر در پی یافتن پاسخ برای سؤالات زیر است:

۱. مفاهیم پایداری (صبر، جهاد، شهادت، مقاومت) از طریق چه ساختارهای شناختی، مانند آمیختگی مفهومی و استعاره‌های مفهومی، در آیات قرآنی بازنمایی می‌شوند؟
۲. این مفاهیم در اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان چگونه بازآفرینی شده و چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی با بازنمایی قرآنی دارند؟
۳. چه پیوندهای بینامتنی و شناختی میان متون قرآنی و اشعار پایداری معاصر وجود دارد؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

مطالعات پیشین درباره ادبیات پایداری و اشعار شاعرانی مانند سپیده کاشانی و فدوی طوقان عمدتاً بر تحلیل‌های مضمونی، تاریخی یا تطبیقی متمرکز بوده‌اند اما از منظر زبان‌شناسی شناختی، کمتر به این آثار پرداخته‌اند؛ برای نمونه:

اکبری، عچرش و احمدی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «جلوه‌های پایداری در اشعار فدوی طوقان و سپیده کاشانی» مضامین پایداری در اشعار این دو شاعر را بررسی کرده‌اند؛ این مطالعه با روش توصیفی-تحلیلی نشان می‌دهد مضامین مشترکی مانند شهادت، دعوت به مبارزه، وطن‌پرستی و نقش زنان و مادران در اشعار کاشانی و طوقان برجسته است. همچنین، به تأثیر فرهنگ مقاومت عاشورایی بر این اشعار توجه شده است (همان: ۱۲۳-۱۴۵)؛ با این حال، این پژوهش فاقد چهارچوب نظری شناختی بوده و ساختارهای ذهنی و استعاره‌های مفهومی در بازنمایی پایداری را تحلیل نکرده است. تابنده و ظرافتکار (۱۳۹۴) در مقاله «بررسی تطبیقی جلوه‌های مقاومت در اشعار فدوی طوقان و سپیده کاشانی»، مضامین مقاومت در اشعار این دو شاعر را مقایسه کرده‌اند؛ این مطالعه نشان می‌دهد مضامین مشترک شامل شهادت، وطن و دعوت به مبارزه است و فرهنگ عاشورایی را به عنوان نیروی محرکه این اشعار برجسته می‌کند. با این حال، این پژوهش نیز به تحلیل‌های مضمونی، محدود مانده و از ابزارهای شناختی مانند نظریه آمیختگی مفهومی بهره نبرده است. آقانوری، فاضلی، حسینی و آقاحسینی (۱۴۰۳) در مقاله «تحلیل و بررسی غیریت‌سازی در اشعار فدوی طوقان و سپیده کاشانی از دیدگاه نظریه گفتمان لاکلاو و موفه» فرایند غیریت‌سازی در اشعار این دو شاعر را بررسی کرده‌اند؛ این مطالعه با استفاده از نظریه گفتمان، دشمن را به عنوان «دیگری» در برابر هویت ملی و دینی، بازنمایی می‌کند و نقش این سازوکار را در تقویت مقاومت بررسی می‌کند. اگرچه این پژوهش، رویکردی بین‌رشته‌ای دارد اما تمرکز آن بر تحلیل گفتمانی است و به پیوندهای بینامتنی با قرآن یا تحلیل‌های شناختی توجه نکرده است.

برخلاف مطالعات پیشین که عمدتاً بر تحلیل‌های مضمونی یا گفتمانی، متمرکز بودند؛ این پژوهش با بهره‌گیری از نظریه آمیختگی مفهومی فوکنیه و ترنر (۲۰۰۲) رویکردی نوین به تحلیل مفاهیم پایداری در قرآن و اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان ارائه می‌دهد. این نظریه با تحلیل فرآیندهای ذهنی خلق معنا از طریق ترکیب فضاهای مفهومی، امکان کاوش لایه‌های عمیق‌تر معنایی را فراهم می‌کند که در روش‌های سنتی بلاغی -مانند دیدگاه‌های جرجانی و جاحظ- یا تحلیل‌های مضمونی، مغفول مانده است. برای مثال، این مطالعه نشان می‌دهد چگونه استعاره «صبر به مثابه سپر» در آیه ۱۵۳ بقره یا «جهاد به مثابه قلم بیدار» در اشعار کاشانی از طریق آمیختگی مفهومی، معانی نوظهوری خلق می‌کنند که با تجربه‌های فرهنگی مخاطبان ایرانی و فلسطینی هم‌خوانی دارند. این پژوهش با ترکیب تفاسیر کلاسیک شیعی و سنی (مانند مجمع‌البیان و الکشاف) و ابزارهای شناختی، پیوندهای بینامتنی عمیق‌تری میان قرآن و اشعار برقرار می‌کند و درک نوینی از بازنمایی پایداری در بافت‌های فرهنگی ایران و فلسطین ارائه می‌دهد. این رویکرد بین‌رشته‌ای، شکاف‌های پژوهشی موجود در تحلیل شناختی ادبیات مقاومت را پر کرده و چهارچوبی نظام‌مند برای تحلیل متون دینی و ادبی در فرهنگ‌های اسلامی فراهم می‌سازد.

۱-۳. چهارچوب نظری

چهارچوب نظری این پژوهش، بر زبان‌شناسی شناختی استوار است و از نظریه‌های آمیختگی مفهومی، استعاره مفهومی و چهارچوب‌های ذهنی برای تحلیل بازنمایی مفاهیم پایداری در قرآن و اشعار معاصر بهره‌می‌گیرد. این نظریه‌ها امکان تحلیل فرآیندهای ذهنی خلق معنا و پیوندهای بینامتنی میان متون دینی و ادبی را فراهم می‌کنند.

۱-۳-۱. نظریه آمیختگی مفهومی

نظریه آمیختگی مفهومی فوکنیه و ترنر (۲۰۰۲) فرآیندی شناختی را توصیف می‌کند که طی آن، ذهن با ترکیب فضاهای ذهنی (mental spaces) معانی نوظهور خلق می‌کند. این نظریه، شامل چهار مؤلفه است: فضاهای ورودی (حوزه‌های مفهومی مجزا)، فضای عمومی (عناصر مشترک)، فضای آمیخته (معنای جدید ناشی از ترکیب) و روابط حیاتی (مانند تشابه یا علت و معلول) (فوکنیه و ترنر، ۲۰۰۲: ۴۰-۷۲). این نظریه برای تحلیل متون بلاغی مانند قرآن و شعر معاصر مناسب است زیرا تصاویر زبانی را به مفاهیم

انتزاعی پیوند می‌دهد؛ برای مثال، در آیه ۱۵۳ بقره: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ» فضای ورودی اول، «صبر» (استقامت ایمانی) و فضای ورودی دوم، «سپر» (ابزار دفاع) است. فضای عمومی، «مقاومت در برابر سختی» و فضای آمیخته، «صبر به مثابه سپری معنوی» است که مؤمن را حفظ می‌کند. این آمیختگی دوسویه، صبر را ملموس می‌سازد (فوکیه و ترنر، ۱۹۹۸: ۱۸۷-۱۳۳). در شعر کاشانی، بیت «صبر؛ ای دوست! صبر باید کرد / در این راه پر خار و دشوار» (کاشانی، ۱۳۶۷: ۴۵) با ترکیب فضای «نخل» (حیات در شرایط سخت) و «صبر ایمانی»، صبر را به «نخل مقاومت» تشبیه می‌کند. در شعر طوقان، بیت «آیه من نور الله / تقول: إصبروا!» (طوقان، ۲۰۰۴: ۱۴۳) صبر را به «نور الهی» پیوند می‌دهد.

۱-۳-۲. نظریه استعاره مفهومی

نظریه استعاره مفهومی لاکوف و جانسون (۱۹۸۰) بیان می‌کند مفاهیم انتزاعی از طریق نگاشت به حوزه‌های ملموس، بازنمایی می‌شوند (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵). در قرآن، استعاره‌هایی مانند «جهاد به مثابه سفر»؛ -آیه ۶۹ عنکبوت: «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا»- یا «شهادت به مثابه حیات» -آیه ۱۶۹ آل عمران- پایداری را ملموس می‌کنند. در اشعار کاشانی، استعاره «مقاومت به مثابه زیتون ریشه‌دار» (۱۳۶۷: ۵۴) و در اشعار طوقان، «مقاومت به مثابه نخل مطعون» (۲۰۰۴: ۱۳۸) مفاهیم را به تصاویر طبیعی پیوند می‌دهند. این نظریه، نگاشت‌های یک‌طرفه را تحلیل می‌کند و مکمل آمیختگی مفهومی است که ترکیب‌های پیچیده‌تر را بررسی می‌کند.

۱-۳-۳. چهارچوب‌های ذهنی

نظریه چهارچوب‌های ذهنی فیلمور (۱۹۸۲) بیان می‌کند معانی واژگان به تجربه‌ها و دانش فرهنگی وابسته‌اند (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۱). در قرآن، چهارچوب «پایداری» با ایمان و پاداش اخروی پیوند دارد (مانند آیه ۱۱۱ توبه)؛ در اشعار کاشانی، پایداری با ارزش‌های انقلابی ایران (ایثار، توحید) و در اشعار طوقان با هویت ملی فلسطین (مبارزه، آزادی) غنی می‌شود. این نظریه، نقش بافت فرهنگی را در شکل‌گیری معانی روشن می‌کند.

۱-۳-۴. پیوند با بلاغت اسلامی

نظریه‌های شناختی، با سنت بلاغی اسلامی هم‌خوانی دارند: جرجانی (۱۴۰۴ق: ۴۶) بر هماهنگی تصاویر زبانی با تجربه مخاطب که با آمیختگی مفهومی سازگار است، تأکید دارد؛ جاحظ (۱۴۲۳ق: ۳۴) نقش بافت فرهنگی را برجسته می‌کند که با چهارچوب‌های ذهنی هم‌راستا است و تفتازانی (۱۴۱۰ق: ۷۵) نیز بر خلق معانی عمیق تأکید دارد که با آمیختگی مفهومی قابل مقایسه است.

در پژوهش حاضر، برای نمونه، استعاره «مقاومت به مثابه معامله» در آیه ۱۱۱ توبه با دیدگاه جرجانی هماهنگ است که در اشعار کاشانی و طوقان، با تصاویر (زیتون) و (نخل) بازآفرینی شده‌است.

۱-۴. روش‌شناسی

این پژوهش با بهره‌گیری از رویکرد کیفی؛ و با تأکید بر تحلیل متنی و شناختی، برای بررسی بازنمایی مفاهیم پایداری (صبر، جهاد، شهادت، مقاومت و پایداری جامع) در آیات قرآنی (بقره: ۱۵۳، عنکبوت: ۶۹ آل عمران: ۱۶۹ و ۲۰۰، توبه: ۱۱۱) و اشعار سپیده کاشانی (صبر، جهاد، شهید، پایداری، فجر) و فدوی طوقان (ایک یا وطنی، القیام، إلى أبی، لن أموت) انجام شده‌است. هدف، شناسایی ساختارهای شناختی و بلاغی است که معانی پایداری را در این متون شکل داده، و تأثیر آن‌ها را بر مخاطبان ایرانی و فلسطینی ملموس می‌سازد. متون قرآنی به دلیل بلاغت قوی و ارتباط مستقیم با مفاهیم پایداری انتخاب شدند (طبرسی، ۱۳۷۲ ج ۲: ۲).

(۴۵۶) و اشعار کاشانی و طوقان نیز به دلیل پیوندهای بینامتنی با قرآن و تأثیر فرهنگی بر ادبیات پایداری ایران و فلسطین برگزیده شدند (خلیل، ۲۰۱۰: ۸۹). داده‌ها از متون قرآنی، مجموعه‌های شعری (کاشانی، ۱۳۶۷: ۴۵-۶۷؛ طوقان، ۲۰۰۴: ۱۲۳-۱۴۵) و منابع تفسیری و ادبی گردآوری شدند. تحلیل داده‌ها در سه مرحله انجام شد: شناسایی واژگان کلیدی مانند «صبر»، «نخل»، «نور» و تصاویر زبانی، تحلیل شناختی با استفاده از نظریه آمیختگی مفهومی برای کشف فضاهای ذهنی و مقایسه تطبیقی اشتراکات و تفاوت‌ها در بافت‌های معنوی، ملی و هویتی.

تحلیل‌ها با بهره‌گیری از نظریه‌های زبان‌شناسی شناختی، به‌ویژه آمیختگی مفهومی فوکنیه و ترنر (۲۰۰۲) و نظریه‌های مکمل استعاره مفهومی لاکوف و جانسون (۱۹۸۰) و چهارچوب‌های ذهنی فیلمور (۱۹۸۲) انجام شد. این رویکرد، امکان کاوش پیوندهای بینامتنی و لایه‌های معنایی عمیق را فراهم کرد؛ برای مثال، آیه ۱۵۳ بقره و بیت «صبر ای دوست! صبر باید کرد» از کاشانی با ابزارهای شناختی، تحلیل شدند تا چگونگی بازنمایی صبر به‌عنوان نیروی ایمانی و مقاومتی بررسی شود.

۲- بحث

در این بخش، بازنمایی مفاهیم پایداری (صبر، جهاد، شهادت، مقاومت و پایداری جامع) در آیات قرآنی و اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان، با استفاده از نظریه آمیختگی مفهومی فوکنیه و ترنر (۲۰۰۲)، استعاره مفهومی لاکوف و جانسون (۱۹۸۰) و چهارچوب‌های ذهنی فیلمور (۱۹۸۲) تحلیل می‌گردد؛ بدین ترتیب، هر مفهوم به‌صورت جداگانه بررسی شده، و شامل تحلیل قرآنی و تحلیل اشعار دو شاعر است. گفتنی است تحلیل‌ها، پیوندهای بینامتنی و شناختی میان متون را نشان داده، و تفاوت‌های فرهنگی در بازنمایی مفاهیم را برجسته می‌کند.

۲-۱. صبر

صبر در قرآن به‌عنوان استقامت ایمانی و ابزاری برای غلبه بر سختی‌ها بازنمایی شده است.

۲-۱-۱. تحلیل قرآنی

آیه ۱۵۳ سوره بقره: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ» صبر را نیروی معنوی معرفی می‌کند که همراه با نماز، مؤمنان را در برابر چالش‌ها حفظ می‌کند (طبرسی، ۱۳۷۲ ج ۲: ۴۵۶). از منظر آمیختگی مفهومی، فضای ورودی اول، «صبر» (استقامت در برابر سختی) و فضای ورودی دوم، «سپر» (ابزار دفاع) است؛ فضای عمومی، «مقاومت» و فضای آمیخته، «صبر به مثابه سپری معنوی» است که مؤمن را در برابر ناملازمات محافظت می‌کند (فیلمور و ترنر، ۲۰۰۲: ۴۰). این آمیختگی دوسویه، صبر را از مفهومی انتزاعی به ابزاری ملموس تبدیل کرده، و با چهارچوب ذهنی ایمان و تقوا (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۱) تقویت می‌شود. استعاره مفهومی «صبر به مثابه سپر» (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵) در تفاسیر کلاسیک مانند «مجمع البیان» نیز به‌عنوان نمادی از استقامت مؤمنانه تأیید شده است (طبرسی، ۱۳۷۲ ج ۲: ۴۵۸). این بازنمایی، صبر را به تجربه زیسته مؤمنان در مواجهه با مشکلات پیوند می‌دهد.

۲-۱-۲. تحلیل اشعار سپیده کاشانی

در اشعار سپیده کاشانی، صبر به‌عنوان نیروی محرکه مقاومت در برابر ظلم و سختی‌های انقلاب اسلامی، بازنمایی شده است: «صبر ای دوست! صبر باید کرد / در این راه پر خار و دشوار / که هر قطره خون ما / درختی می‌شود از نخل مقاومت / ... همان گونه که خدا فرمود: / إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا» (کاشانی، ۱۳۶۷: ۴۵). استعاره کلیدی «هر قطره خون ما / درختی می‌شود از نخل مقاومت»،

شهادت را به بذری برای رویش و استمرار تبدیل می‌کند. نقل آیه با صنعت تضمین (جرجانی، ۱۴۰۴ق: ۶۸-۷۰) امید به پیروزی را تقویت می‌کند و این پیوند بینامتنی، بر گذرناپذیری سختی‌ها دلالت دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ج: ۵۴۳). تصاویر «شب تاریک» و «آهنگ سحر» نیز بر همین گذر از مصیبت به پیروزی تأکید می‌کنند. از منظر تحلیل شناختی، نظریه آمیختگی مفهومی (فوکنیه و ترنر، ۲۰۰۲: ۴۸-۷۲) معنای «صبر به مثابه نخل مقاومت» را چنین تحلیل می‌کند:

فضای ورودی ۱: نخل و خون؛ نخل در فرهنگ ایرانی، نماد استقامت و حیات در شرایط سخت است و خون شهدا، نماد ایثار است.

فضای ورودی ۲: صبر ایمانی؛ صبر در بافت قرآنی و انقلابی ایران، به معنای استقامت با تکیه بر ایمان است. فضای عمومی: تداوم و حیات در برابر سختی‌ها.

فضای آمیخته: صبر به عنوان درختی مقاوم بازنمایی می‌شود که از ایثار شهدا روییده، و به ایمان متصل است. این آمیختگی یک حوزه‌ای است، زیرا فضای «نخل» چهارچوب اصلی را فراهم می‌کند. این نگاشت، مطابق با نظریه استعاره مفهومی (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵۷-۵۵)، یک استعاره هستی‌شناختی است که یک مفهوم انتزاعی (صبر) را با یک موجود طبیعی (نخل) ملموس می‌سازد. چهارچوب ذهنی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۷-۱۱۵) حاکم بر شعر نیز نشان می‌دهد که چگونه مفهوم صبر در این بافت خاص، با ارزش‌های انقلابی و ایثاری غنی شده، و به یک فضیلت جمعی تبدیل می‌شود.

۲-۱-۳. تحلیل اشعار فدوی طوقان

در شعر «إلى أبي» سروده فدوی طوقان (۲۰۰۴: ۱۳۴)، بیت «وَ أَنْ الصَّبْرَ / نُورٌ يَسْطَعُ فِي الظُّلُمِ» استعاره‌ای را شکل می‌دهد که صبر را از مفهومی انفعالی به نیرویی فعال و نورانی تبدیل می‌کند. این تصویر در بافت مبارزات ملی فلسطین و مقاومت در برابر اشغالگری معنایی یابد. از منظر متنی، این استعاره، پیوندی استعاری و عمیق با آیات قرآنی برقراری‌سازد به‌ویژه با مفاهیم نور در آیاتی چون آیه ۲۵۷ بقره «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ». از منظر تحلیل شناختی و بر پایه نظریه آمیختگی مفهومی (فوکنیه و ترنر، ۲۰۰۲: ۴۸)، مدل چهارفضایی آمیختگی معنایی چنین ترسیم می‌شود:

فضای ورودی ۱: نور؛ در فرهنگ اسلامی و عربی، نور نماد هدایت الهی، نجات و امید است (خلیل، ۲۰۱۰: ۹۶).

فضای ورودی ۲: صبر؛ صبر در بافت فلسطینی به معنای پایداری جمعی، مقاومت در برابر ظلم و اتکای ایمانی است.

فضای عمومی: هر دو فضا مفهومی مشترک دارند، غلبه بر تاریکی و بحران از طریق نیرویی درونی یا الهی.

فضای آمیخته: در فضای آمیخته، صبر به عنوان نوری در تاریکی بازنمایی می‌شود؛ این آمیختگی معنایی، صبر را از یک واکنش فردی به یک نیروی جمعی رهایی‌بخش ارتقایی دهد.

این آمیختگی دوحوزه‌ای است زیرا معنای جدید از مشارکت فعال دو فضای معنایی «نور» و «صبر» شکل می‌گیرد. مطابق با نظریه استعاره مفهومی (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵۷-۵۵)، این نگاشت یک استعاره جهتی (orientational metaphor) است که در آن، «بالا» و «نور» مثبت و «پایین» و «تاریکی» منفی تلقی می‌شوند. چهارچوب ذهنی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۵-۱۱۷) حاکم بر این استعاره نشان می‌دهد که چگونه صبر در فرهنگ مقاومت فلسطین، نه به معنای سکون، بلکه به معنای فعالیت انقلابی و منبعی برای هدایت و امید بازتعریف شده است.

۲-۱-۴. مقایسه تطبیقی بازنمایی صبر: قرآن، کاشانی و طوقان

مقایسه تطبیقی بازنمایی مفهوم صبر در قرآن کریم، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان، الگوهای شناختی متمایزی را در بافت‌های فرهنگی مختلف آشکار می‌سازد. در قرآن، صبر عمدتاً به عنوان سپهر معنوی در برابر سختی‌ها بازنمایی شده است. آیه ۱۵۳ سوره بقره «استعينوا بالصبر والصلاة» صبر را همراه با نماز، به عنوان ابزاری برای استعانت و پایداری معرفی می‌کند (طبرسی، ۱۳۷۲ج: ۴: ۴۵۶). این نگاه، صبر را بیشتر، یک فضیلت فردی و عبادی نشان می‌دهد. در مقابل، سپیده کاشانی در بافت انقلاب اسلامی ایران، صبر را

به یک فرایند زاینده و جمعی تبدیل می‌کند. استعارهٔ کلیدی «هر قطرهٔ خون ما / درختی می‌شود از نخل مقاومت»، صبر و ایثار را به بذری برای رویش و حیات جدید پیوند می‌زند. این نگاه، صبر را از حوزهٔ فردی خارج کرده، و به آن بعدی اجتماعی و انقلابی می‌بخشد. از سوی دیگر، فدوی طوقان در بافت مبارزهٔ ملی فلسطین، صبر را به مثابهٔ نوری فعال و رهایی‌بخش تصویر می‌کند. استعارهٔ «صبر نور یسطع فی الظلام»، آن را به نیرویی پویا تبدیل می‌کند که تاریکی ظلم و اشغال را می‌شکافد. این نگرش، صبر را نه به عنوان انتظار، که به عنوان عاملی کنشگر در مبارزه معرفی می‌کند. از منظر نظریهٔ آمیختگی مفهومی هر سه، شاهد تلفیق حوزه‌های مبدأ متفاوت (سپر، نخل، نور) با حوزهٔ مقصد مشترک (صبر) هستیم. آنچه فضای آمیختهٔ هر کدام را متمایز می‌سازد، چهارچوب ذهنی حاکم بر هر بافت است: چهارچوب «ایمان و عبادت» در قرآن، «انقلاب و ایثار جمعی» در کاشانی و «مبارزه و رهایی ملی» در طوقان. این تفاوت‌ها نشان می‌دهد که چگونه یک مفهوم قرآنی واحد در بسترهای مختلف، بازتعریف و معناسازی می‌شود.

متن	استعاره مفهومی	فضای آمیخته	بافت فرهنگی
قرآن	صبر به مثابهٔ سپر	سپری معنوی برای پایداری	ایمان و عبادت فردی
کاشانی	صبر به مثابهٔ نخل	درختی زاینده از ایثار	انقلاب و ایثار جمعی
طوقان	صبر به مثابهٔ نور	نوری رهایی‌بخش در تاریکی	مبارزه و رهایی ملی

جدول ۱. مقایسهٔ تطبیقی بازنمایی مفهوم صبر در قرآن، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان

۲-۲. جهاد

جهاد در قرآن به عنوان تلاش در راه خدا و مبارزه با موانع ایمانی بازنمایی شده است.

۲-۲-۱. تحلیل قرآنی

آیهٔ ۶۹ سورهٔ عنکبوت «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» جهاد را به سفری معنوی تشبیه می‌کند که به هدایت الهی منتهی می‌شود (زمخشری، ۱۴۰۷ق، ج ۴: ۳۴۴). از منظر آمیختگی مفهومی، فضای ورودی اول، «جهاد» (تلاش در راه خدا) و فضای ورودی دوم، «سفر» (حرکت به سوی مقصد) است. فضای عمومی، «حرکت هدفمند» و فضای آمیخته، «جهاد به مثابهٔ سفری معنوی» است که مؤمن را به هدایت می‌رساند. این آمیختگی با چهارچوب ذهنی ایمان و تقوا غنی شده است و استعارهٔ مفهومی «جهاد به مثابهٔ سفر» را تقویت می‌کند (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵). تفاسیری مانند «الکشاف» این استعاره را به عنوان نمادی از تحول درونی مؤمن تأیید می‌کنند (زمخشری، ۱۴۰۷ق، ج ۴: ۳۴۶). این بازنمایی، جهاد را به تجربهٔ زیستهٔ مؤمنان در مسیر ایمان پیوند می‌دهد.

۲-۲-۲. تحلیل اشعار سپیده کاشانی

در اشعار سپیده کاشانی، مفهوم جهاد در چهارچوب انقلاب اسلامی و به عنوان مبارزه‌ای همه‌جانبه، بازنمایی می‌شود که بر بُعد فرهنگی و آگاهی‌بخشی در آن تأکید می‌گردد «جهاد، نه جنگ اسلحه‌هاست / جهاد، قلم‌های بیدار است / جهاد، نفس‌های گرمی است / که در سینه‌های خسته می‌تپد / ما را به کشتن دهید / اما ندای حق / در گلوهایمان / همچون آیهٔ «قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا» / جاری خواهد ماند!» (کاشانی، ۱۳۶۷: ۵۲). بیت شاخص «جهاد، نه جنگ اسلحه‌هاست / جهاد، قلم‌های بیدار است»، با تشبیه بنیادین جهاد به «قلم بیدار»، ماهیتی نوین از این مفهوم ارائه می‌دهد که در آن، سلاح اصلی، آگاهی و قلم است تا اسلحه. نقل آیه نیز با صنعت تضمین (جرجانی، ۱۴۰۴ق: ۶۸-۷۰) بر اهمیت مجاهدت کلامی تأکید می‌کند. در تفسیر این آیه، به‌ویژه در تفسیر نمونه، بر این نکته تأکید شده که «جهاد» تنها به معنای جنگ نظامی نیست، بلکه شامل هرگونه تلاش و کوشش در راه خدا می‌شود و هدایت الهی، پاداش این مجاهدت است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ج ۱۶: ۳۲۶).

از منظر تحلیل شناختی و بر پایهٔ نظریهٔ آمیختگی مفهومی، معنای «جهاد به مثابه قلم بیدار» را چنین تحلیل می‌کند:

فضای ورودی ۱: قلم و نفس؛ قلم در فرهنگ ایرانی، نماد آگاهی و مبارزه فکری است و نفس گرم، نماد حیات و اراده. فضای ورودی ۲: جهاد ایمانی؛ جهاد در بافت قرآنی و انقلابی ایران، شامل تلاش برای حفظ ایمان و هویت است. فضای عمومی: تلاش و بیداری در برابر سختی‌ها.

فضای آمیخته: جهاد به عنوان قلمی بیدار بازنمایی می‌شود که حقیقت را زنده نگه می‌دارد و به ایمان متصل است. این آمیختگی یک حوزه‌ای است، زیرا فضای «قلم» چهارچوب اصلی را فراهم می‌کند. این نگاشت، مطابق نظریه استعاره مفهومی لاکوف و جانسون (۱۹۸۰: ۵۵-۵۷)، استعاره‌ای هستی‌شناختی است که در آن یک مفهوم (جهاد) در قالب مفهومی دیگر (قلم) درک می‌شود. افزون بر این، چهارچوب ذهنی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۵-۱۱۷) حاکم بر این استعاره، به طور مشخص با مفاهیم انقلاب اسلامی مانند «آگاهی‌بخشی»، «ایثار فرهنگی» و «مبارزه در عرصه‌های غیرنظامی» غنی شده است. این چهارچوب نشان می‌دهد که چگونه شعر، مفهوم کلاسیک جهاد را در بافت انقلاب ایران بازتعریف و معناسازی می‌کند.

۲-۲-۳. تحلیل اشعار فدوی طوقان

در شعر «إلى أبي» سروده فدوی طوقان (۲۰۰۴: ۱۲۸)، استعاره محوری «عَلَّمَتْنِي أَنَّ الْجِهَادَ قَصِيدَةٌ / تُكْتَبُ بِالشَّهْدَاءِ» نقشه شناختی پیچیده‌ای از جهاد ارائه می‌دهد. این بیت در بافت مبارزات ملی فلسطین، جهاد را از حوزه صرفاً نظامی فراتر برده و آن را به یک اثر هنری حماسی تبدیل می‌کند که با جوهر خون شهدا نگاشته می‌شود. تحلیل شناختی، نظریه آمیختگی مفهومی معنای «جهاد به مثابه قصیده شهدا» را چنین تحلیل می‌کند:

فضای ورودی ۱: قصیده و شهدا؛ قصیده در فرهنگ عربی، نماد بیان حماسی است و شهدا، نماد ایثار و جاودانگی (خلیل، ۲۰۱۰: ۹۱).

فضای ورودی ۲: جهاد ملی؛ جهاد در بافت فلسطینی شامل مبارزه برای آزادی و هویت است. فضای عمومی: تلاش حماسی و جاودانگی.

فضای آمیخته: جهاد به عنوان قصیده‌ای حماسی بازنمایی می‌شود که با خون شهدا نوشته شده است و مبارزه فلسطین را جاودانه می‌کند.

این آمیختگی دوحوزه‌ای است، زیرا هر دو فضای «قصیده» و «جهاد» در معنای جدید مشارکت دارند. این نگاشت، مطابق نظریه استعاره مفهومی، استعاره‌ای هستی‌شناختی است که درک مفهومی انتزاعی (جهاد) را از طریق پدیده‌ای ملموس (قصیده) ممکن می‌سازد. چهارچوب ذهنی حاکم بر شعر نشان می‌دهد که چگونه جهاد در این بافت، با معانی ایثار، جاودانگی و هویت ملی غنی شده، و به یک ارزش فرهنگی و مقاومتی تبدیل می‌شود.

۲-۲-۴. مقایسه تطبیقی بازنمایی جهاد: قرآن، کاشانی و طوقان

مقایسه تطبیقی بازنمایی مفهوم جهاد در قرآن کریم، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان، تفاوت‌ها و اشتراکات معناداری را در سطح شناختی و فرهنگی آشکار می‌سازد. در قرآن کریم، جهاد عمدتاً به عنوان سفری معنوی با هدف نهایی هدایت و تقرب به خداوند بازنمایی شده است. آیه ۶۹ سوره عنکبوت «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا...» بر این بُعد ایمانی و درونی تأکید دارد. در مقابل، در اشعار سپیده کاشانی، این مفهوم در بافت انقلاب اسلامی ایران بازتعریف می‌شود. استعاره محوری «جهاد، قلم‌های بیدار است»، آن را به ابزاری برای آگاهی‌بخشی فرهنگی تبدیل می‌کند. از سوی دیگر، فدوی طوقان در بافت مبارزه ملی فلسطین، جهاد را با استعاره بنیادین «الجهاد قصيدة تُكْتَبُ بالشهداء» تصویر می‌کند. این استعاره، جهاد را به یک قصیده حماسی تشبیه می‌کند که با خون شهدا نگاشته می‌شود. این تصویر، همزمان بر دو بُعد ایثار (شهادت) و ماندگاری (قصیده به مثابه اثر ادبی جاودان) تأکید دارد. از منظر نظریه آمیختگی مفهومی، هر سه بازنمایی، حوزه مبدأ متفاوتی (سفر، قلم، قصیده) را با حوزه مقصد مشترک (جهاد) تلفیق می‌کنند. آنچه فضای آمیخته هر کدام را متمایز می‌سازد، چهارچوب ذهنی غالب در هر بافت فرهنگی است.

جدول زیر این وجوه تمایز را ارائه می‌دهد:

متن	استعاره مفهومی	فضای آمیخته	بافت فرهنگی
قرآن (عنکبوت: ۶۹)	جهاد به مثابه سفر	سفری معنوی برای هدایت	ایمان و هدایت الهی جهانی
کاشانی	جهاد به مثابه قلم	جهاد به مثابه قلم بیدار	انقلاب اسلامی، آگاهی
طوقان	جهاد به مثابه قصیده	قصیده‌ای حماسی نوشته با خون شهدا	مبارزه ملی فلسطین و ایثار

جدول ۲. مقایسه تطبیقی بازنمایی مفهوم جهاد در قرآن، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان

۲-۳. شهادت

شهادت در قرآن به عنوان حیات جاودانه و قرب الهی بازنمایی شده است.

۲-۳-۱. تحلیل قرآنی

آیه ۱۶۹ سورة آل عمران «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ» شهادت را به حیات ابدی نزد خدا پیوند می‌دهد (طبرسی، ۱۳۷۲ ج ۳: ۱۲۳). از منظر آمیختگی مفهومی، فضای ورودی اول، «شهادت» (فداکاری در راه خدا) و فضای ورودی دوم، «حیات» (زندگی جاودانه) است. فضای عمومی، «استمرار وجود» و فضای آمیخته، «شهادت به مثابه حیات جاودانه» است که مرگ را به زندگی نزد خدا تبدیل می‌کند (فوکونیه و ترنر، ۲۰۰۲: ۴۰). این آمیختگی با چهارچوب ذهنی ایمان و پاداش اخروی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۱) تقویت شده است و استعاره مفهومی «شهادت به مثابه حیات» را شکل می‌دهد (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵). تفاسیر کلاسیک مانند (مجمع البیان)، این بازنمایی را به عنوان نمادی از ارزش والای فداکاری تأیید می‌کنند (طبرسی، ۱۳۷۲ ج ۳: ۱۲۵). این استعاره، شهادت را از مفهومی فیزیکی به تجربه‌ای متعالی و معنوی تبدیل کرده، و با ایمان جهانی مؤمنان پیوند می‌یابد.

۲-۳-۲. تحلیل اشعار سپیده کاشانی

در شعر «شهید» اثر سپیده کاشانی (۱۳۶۷: ۵۱)، که در بافت جنگ تحمیلی سروده شده است، شهادت به عنوان حیاتی نورانی و جاودانه بازنمایی شده است: «شهیدان نمی‌میرند/ تنها لباس خاک می‌پوشند/ تا در باغ‌های بهشت/ با پرندگانی از نور/ همنشین شوند» (۱۳۶۷: ۵۱). استعاره کلیدی «تنها لباس خاک می‌پوشند» مرگ ظاهری را به پوششی گذرا تقلیل داده، و بر زندگی ابدی شهید در بهشت تأکید می‌کند. این تصویر با آیه ۱۶۹ سورة آل عمران «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا» پیوندی ناگسستنی دارد که در تفاسیر اسلامی به حیات اخروی شهدا تفسیر شده است (طبرسی، ۱۳۷۲ ج ۳: ۴۵۶). تصاویر «پرندگانی از نور» و «باغ‌های بهشت» نیز این حیات معنوی را تجسم می‌بخشند. از منظر تحلیل شناختی و بر پایه نظریه آمیختگی مفهومی، معنای «شهادت به مثابه حیات نورانی» چنین تحلیل می‌شود:

فضای ورودی ۱: پرندگان نور و خاک؛ پرندگان نور، نماد حیات معنوی و خاک، نماد مرگ ظاهری است.
فضای ورودی ۲: شهادت ایمانی؛ شهادت در بافت قرآنی و ایرانی، به معنای حیات جاودانه در راه خداست.
فضای عمومی: حیات و جاودانگی.

فضای آمیخته: شهادت به عنوان حیاتی نورانی بازنمایی می‌شود که مرگ را به زندگی الهی تبدیل می‌کند.

این آمیختگی یک حوزه‌ای است، زیرا فضای «پرندگان نور» چهارچوب اصلی را فراهم می‌کند. این نگاشت، بر طبق نظریه استعاره مفهومی (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵۵-۵۷)، یک استعاره هستی‌شناختی است که یک پدیده پیچیده (شهادت) را با تصویری

ملموس (حیات نورانی) قابل درک می‌سازد. چهارچوب ذهنی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۵-۱۱۷) حاکم بر شعر نشان می‌دهد که چگونه مفهوم شهادت در این بافت، با ارزش‌های ایثار، ایمان و پیروزی نهایی غنی‌شده، و به یک آرمان جمعی تبدیل می‌شود.

۲-۳-۳. تحلیل اشعار فدوی طوقان

در شعر «ایلیک یا وطنی» اثر فدوی طوقان (۲۰۰۴: ۱۲۶) که در بافت مبارزات ملی فلسطین سروده‌شده؛ شهادت به‌عنوان نوری هدایت‌گر و سرودی برای آزادی بازنمایی شده‌است: «إن سقطت فی الطريق، / فاجعل من دمی نوراً/ یهدی القادمین إلیک!» (۲۰۰۴: ۱۲۶). استعارهٔ کلیدی «فاجعل من دمی نوراً»، خون شهید را به نوری تبدیل می‌کند که راه را برای آزادی‌خواهان پس از خود روشن می‌سازد. این تصویر با آیهٔ ۱۶۹ سورهٔ آل عمران «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا» پیوند دارد که بر حیات معنوی شهدا تأکید می‌کند (آلوسی، ۱۴۱۵ج۴: ۸۹). از منظر تحلیل شناختی و بر پایهٔ نظریهٔ آمیختگی مفهومی، این استعاره حاصل تلفیق دو حوزهٔ مفهومی است:

فضای ورودی ۱: نور و دم؛ نور نماد هدایت و دم نماد ایثار است (خلیل، ۲۰۱۰: ۹۱).

فضای ورودی ۲: شهادت ملی؛ شهادت در بافت فلسطینی به معنای ایثار برای آزادی وطن است (محمدی، ۲۰۱۶: ۷۹). فضای عمومی: هدایت و ایثار.

فضای آمیخته: شهادت به‌عنوان نوری هدایتگر بازنمایی می‌شود که راه آزادی فلسطین را روشن می‌کند.

این آمیختگی دوحوزه‌ای است، زیرا هر دو فضای «نور» و «شهادت» در معنای جدید مشارکت دارند. مطابق نظریهٔ استعارهٔ مفهومی، این نگاشت یک استعارهٔ جهتی است که در آن «نور»، مثبت و «تاریکی»، منفی تلقی می‌شود. چهارچوب ذهنی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۵-۱۱۷) حاکم بر شعر نشان می‌دهد که چگونه مفهوم شهادت در بافت فلسطین، با ارزش‌های آزادی‌خواهی و هویت ملی غنی‌شده‌است.

۲-۳-۴. مقایسهٔ تطبیقی بازنمایی شهادت: قرآن، کاشانی و طوقان

مقایسهٔ تطبیقی بازنمایی مفهوم شهادت در قرآن کریم، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان، الگوهای شناختی متمایزی را در بافت‌های فرهنگی مختلف آشکار می‌سازد. در قرآن، شهادت عمدتاً به‌عنوان حیات جاودانه و تقرّب به خداوند بازنمایی شده‌است. آیهٔ ۱۶۹ سورهٔ آل عمران «بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ» بر زندگی برتر شهدا نزد پروردگار تأکید دارد (طبرسی، ۱۳۷۲ج۳: ۱۲۳). این نگاه، شهادت را بیشتر یک پدیدهٔ معنوی و فردی نشان می‌دهد. در مقابل، سپیده کاشانی در بافت دفاع مقدّس ایران، شهادت را به یک تحول نورانی و جمعی تبدیل می‌کند. استعارهٔ کلیدی «تنها لباس خاک می‌پوشند»، شهادت را به پلی میان مرگ زمینی و حیات اخروی تبدیل می‌کند. این نگاه، به شهادت در چهارچوب ارزش‌های انقلابی و ایثار جمعی معنا می‌بخشد. از سوی دیگر، فدوی طوقان در بافت مبارزهٔ ملی فلسطین، شهادت را به مثابهٔ نوری هدایت‌گر برای آزادی سرزمین تصویر می‌کند. استعارهٔ «فاجعل من دمی نوراً»، شهادت را به عاملی برای روشنگری مسیر مبارزه تبدیل می‌کند. این نگرش، شهادت را در خدمت آرمان ملی و آزادی‌خواهی قرار می‌دهد. از منظر نظریهٔ آمیختگی مفهومی هر سه، شاهد تلفیق حوزه‌های مبدأ متفاوت (حیات، نور، تبدیل) با حوزهٔ مقصد مشترک (شهادت) هستیم. آنچه فضای آمیختهٔ هر کدام را متمایز می‌سازد، چهارچوب ذهنی حاکم بر هر بافت است: چهارچوب «پاداش اخروی و تقرّب» در قرآن، «انقلاب و تعالی جمعی» در کاشانی و «مبارزه و رهایی ملی» در طوقان. جدول زیر این تفاوت‌ها را خلاصه می‌کند:

متن	استعاره مفهومی	فضای آمیخته	بافت فرهنگی
قرآن (آل عمران: ۱۶۹)	شهادت به مثابهٔ حیات	حیات جاودانه نزد پروردگار	پاداش اخروی و تقرّب
کاشانی	شهادت به مثابهٔ تحول نورانی	تبدیل مرگ زمینی به زندگی اخروی	انقلاب و تعالی جمعی
طوقان	شهادت به مثابهٔ نور هدایت‌گر	روشنگری مسیر مبارزه برای آزادی	مبارزه و رهایی ملی

جدول ۳. مقایسهٔ تطبیقی بازنمایی مفهوم شهادت در قرآن، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان

۲-۴. مقاومت

مقاومت در قرآن به عنوان ایستادگی در برابر دشمنان و حفظ ایمان در شرایط دشوار بازنمایی شده است.

۲-۴-۱. تحلیل قرآنی

آیه ۲۰۰ سورة آل عمران «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» مقاومت را به «رباط» (استقرار در مرزها) و صبر جمعی پیوند می دهد (طبرسی، ۱۳۷۲ ج ۳: ۴۵۶). از منظر آمیختگی مفهومی، فضای ورودی اول، «مقاومت» (ایستادگی در برابر دشمن) و فضای ورودی دوم، «دیوار» (ساختار دفاعی) است. فضای عمومی، «حفاظت در برابر تهاجم» و فضای آمیخته، «مقاومت به مثابه دیوار ایمانی» است که جامعه مؤمنان را در برابر دشمنان حفظ می کند (فوکونیه و ترنر، ۲۰۰۲: ۴۰). این آمیختگی با چهارچوب ذهنی تقوا و وحدت اسلامی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۱) تقویت شده است و استعاره مفهومی «مقاومت به مثابه دیوار» را شکل می دهد (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵). تفاسیر کلاسیک این بازنمایی را به عنوان نمادی از پایداری جمعی در برابر تهدیدات تفسیر می کنند (زمخشری، ۱۴۰۷ ق، ج ۳: ۴۱۲). این استعاره، مقاومت را از مفهومی فردی به نیرویی جمعی و متعالی تبدیل کرده، و با تجربه زیسته مؤمنان در صدر اسلام پیوند می خورد.

۲-۴-۲. تحلیل اشعار سپیده کاشانی

در شعر «پایداری» اثر سپیده کاشانی (۱۳۶۷: ۵۴)، مقاومت به عنوان نیرویی ناگسستنی و ریشه دار در ایمان بازنمایی شده است. «ما را به زنجیر بکشید/ اما همچون زیتون/ در دل سنگها ریشه می دوانیم/ ما را به تاریکی بسپارید/ اما باور داریم/ که وَاَنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ». استعاره کلیدی «همچون زیتون/ در دل سنگها ریشه می دوانیم»، پایداری را به درختی تشبیه می کند که در سخت ترین شرایط نیز به رشد خود ادامه می دهد. تضمین آیه نیز بر همراهی خداوند با صابران تأکید می کند. تضادهای بلاغی میان «زنجیر» و «ریشه» نیز بر شکست ناپذیری این مقاومت تأکید می کنند. از منظر تحلیل شناختی و بر پایه نظریه آمیختگی مفهومی، معنای «مقاومت به مثابه زیتون ریشه دار» چنین تحلیل می شود:

فضای ورودی ۱: زیتون و سنگ؛ زیتون در فرهنگ ایرانی، نماد استقامت و حیات است و سنگ، نماد سختی و موانع.

فضای ورودی ۲: مقاومت ایمانی؛ مقاومت در بافت انقلابی ایران به معنای ایستادگی با تکیه بر ایمان است.

فضای عمومی: استحکام و تداوم در برابر موانع.

فضای آمیخته: مقاومت به عنوان زیتونی ریشه دار بازنمایی می شود که در برابر سختی ها به ایمان متصل است.

این آمیختگی یک حوزه ای است، زیرا فضای «زیتون» چهارچوب اصلی را فراهم می کند. این نگاشت، مطابق نظریه استعاره مفهومی (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵۵-۵۷)، یک استعاره هستی شناختی است که یک مفهوم انتزاعی (مقاومت) را با یک موجود طبیعی (زیتون) عینی می سازد. چهارچوب ذهنی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۵-۱۱۷) حاکم بر شعر، نشان می دهد که چگونه مفهوم مقاومت در این بافت، با ارزش های ایمانی و انقلابی غنی شده است و به یک تکلیف دینی و ملی تبدیل می شود.

۲-۴-۳. تحلیل اشعار فدوی طوقان

در شعر «القیام» اثر فدوی طوقان (۲۰۰۴: ۱۳۸)، که در بافت مبارزات ملی فلسطین سروده شده است، مقاومت به عنوان نیرویی حیاتی و شکست ناپذیر بازنمایی شده است «سَأَقُومُ رَغْمَ الدَّمَارِ،/ كَالنَّخْلَةِ الْمُطْعُونَةِ فِي الصَّخْرِ،/ سَأَقُومُ كَالْعَاصِفَةِ،/ كَالطُّفْلِ الْجَائِعِ لِلْحَيَاةِ!». استعاره کلیدی «كَالنَّخْلَةِ الْمُطْعُونَةِ فِي الصَّخْرِ»، پایداری را به نخلی تشبیه می کند که حتی در دل سخت ترین صخره ها نیز به زندگی خود ادامه می دهد. تصویر «كَالطُّفْلِ الْجَائِعِ لِلْحَيَاةِ» نیز اشتیاق سیری ناپذیر برای زندگی و آزادی را تجسم می بخشد. از منظر تحلیل شناختی و بر پایه نظریه آمیختگی مفهومی، استعاره «مقاومت به مثابه نخل مطعون» چنین تحلیل می شود:

فضای ورودی ۱: نخل و صخر؛ نخل در فرهنگ فلسطین، نماد استقامت و صخره، نماد موانع است (خلیل، ۲۰۱۰: ۹۱). فضای ورودی ۲: مقاومت ملی؛ مقاومت در بافت فلسطینی به معنای مبارزه برای آزادی و هویت است. فضای عمومی: ایستادگی و حیات در برابر سختی‌ها. فضای آمیخته: مقاومت به عنوان نخلی مقاوم بازنمایی می‌شود که در برابر اشغال به حیات ادامه می‌دهد. این آمیختگی دوحوزه‌ای است، زیرا هر دو فضای «نخل» و «مقاومت» در معنای جدید مشارکت دارند. این نگاشت، مطابق نظریه استعاره مفهومی (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵۵-۵۷)، یک استعاره هستی‌شناختی است که کیفیت انتزاعی مقاومت را در قالب یک موجود طبیعی ملموس می‌سازد. چهارچوب ذهنی حاکم بر شعر نشان می‌دهد که چگونه مفهوم مقاومت در این بافت، با ارزش‌های هویت ملی، عشق به سرزمین و اشتیاق برای آزادی غنی شده است.

۲-۴-۴. مقایسه تطبیقی بازنمایی مقاومت: قرآن، کاشانی و طوقان

مقایسه تطبیقی بازنمایی مفهوم مقاومت در قرآن کریم، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان، الگوهای شناختی متمایزی را در بافت‌های فرهنگی مختلف آشکار می‌سازد. در قرآن، مقاومت عمدتاً به عنوان دیوار دفاعی جمعی و بر پایه تقوا بازنمایی شده است. آیه ۲۰۰ سورة آل عمران («اصبروا و صابروا و رابطوا») مقاومت را به استقرار در مرزها (رباط) و پایداری جمعی پیوند می‌زند (طبرسی، ۱۳۷۲ج ۳: ۴۵۶). این نگاه، مقاومت را بیشتر یک وظیفه دینی و اجتماعی نشان می‌دهد. در مقابل، سپیده کاشانی در بافت انقلاب اسلامی ایران، مقاومت را به یک قدرت ریشه‌دار و زاینده تبدیل می‌کند. استعاره کلیدی «همچون زیتون در دل سنگ‌ها ریشه می‌دوانیم»، مقاومت را به موجودی زنده تشبیه می‌کند که در سخت‌ترین شرایط رشد می‌کند. این نگاه، مقاومت را با ایمان و پایداری ملی پیوند می‌زند.

فدوی طوقان در بافت مبارزه ملی فلسطین، مقاومت را به مثابه نیرویی جوشان و حیات‌بخش تصویر می‌کند. استعاره «کالخله المطعونه فی الصخر»، مقاومت را به نخلی تشبیه می‌کند که در دل صخره‌های سخت نیز به زندگی ادامه می‌دهد. این نگرش، مقاومت را با عشق به زندگی و اشتیاق برای آزادی گره می‌زند. از منظر نظریه آمیختگی مفهومی هر سه، شاهد تلفیق حوزه‌های مبدأ متفاوت (دیوار، زیتون، نخل) با حوزه مقصد مشترک (مقاومت) هستیم. آنچه فضای آمیخته هر کدام را متمایز می‌سازد؛ چهارچوب ذهنی حاکم بر هر بافت است: چهارچوب «امنیت جمعی و تقوا» در قرآن، «ایمان و انقلاب» در کاشانی و «هویت ملی و آزادی‌خواهی» در طوقان. جدول زیر این تفاوت‌ها را خلاصه می‌کند:

متن	استعاره مفهومی	فضای آمیخته	بافت فرهنگی
قرآن (آل عمران: ۲۰۰)	مقاومت به مثابه دیوار	دیوار دفاعی بر پایه تقوا	امنیت جمعی و وظیفه دینی
کاشانی	مقاومت به مثابه زیتون ریشه‌دار	درخت ریشه‌دار در ایمان	انقلاب و پایداری ملی
طوقان	مقاومت به مثابه نخل	درخت حیات‌بخش در صخره	هویت ملی و آزادی‌خواهی

جدول ۴. مقایسه تطبیقی بازنمایی مفهوم مقاومت در قرآن، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان

۲-۵. پایداری جامع

پایداری جامع در قرآن به عنوان ترکیبی از صبر، جهاد، شهادت و مقاومت در راه خدا بازنمایی شده است که به پیروزی و سعادت اخروی منتهی می‌شود.

۲-۵-۱. تحلیل قرآنی

آیه ۱۱۱ سوره توبه «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ» پایداری را به «معامله الهی» تشبیه می‌کند که مؤمنان با فدای جان و مال، بهشت را به‌دست می‌آورند (طبرسی، ۱۳۷۲ ج ۵: ۱۲۳). از منظر آمیختگی مفهومی، فضای ورودی اول، «پایداری» (ترکیب صبر، جهاد، شهادت و مقاومت) و فضای ورودی دوم، «معامله» (مبادله‌ای سودمند) است. فضای عمومی، «فداکاری برای هدف متعالی» و فضای آمیخته، «پایداری به مثابه معامله الهی» است که تلاش‌های مؤمنان را به پاداشی جاودانه پیوند می‌دهد (فوکونیه و ترنر، ۲۰۰۲: ۴۰). این آمیختگی با چهارچوب ذهنی ایمان و پاداش اخروی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۱) تقویت شده است و استعاره مفهومی «پایداری به مثابه معامله» را شکل می‌دهد (لاکوف و جانسون، ۱۹۸۰: ۵). تفاسیر اسلامی این استعاره را به‌عنوان نمادی از ارزش والای فداکاری در راه خدا تأیید می‌کنند (زمخشری، ۱۴۰۷ ق، ج ۲: ۳۴۴). این بازنمایی، پایداری جامع را به تجربه زیسته مؤمنان در صدر اسلام متصل کرده، و آن را به نیرویی متعالی و جهان‌شمول تبدیل می‌کند.

۲-۵-۲. تحلیل اشعار سپیده کاشانی

در شعر «فجر» از سپیده کاشانی که در بافت انقلاب اسلامی سروده شده، پایداری جامع به‌عنوان ترکیبی از ایمان، صبر و اطمینان به پیروزی نهایی بازنمایی شده است: «این شب نیز می‌شکند / و فجر صادق / با ندای الله اکبر می‌آید / ما / که قرآن را در سینه داریم / می‌دانیم: / وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ» (۱۳۶۷: ۵۷). استعاره کلیدی «این شب نیز می‌شکند / و فجر صادق»، پایداری را به سپیده‌دمی روشن پس از تاریکی شب تشبیه می‌کند؛ این تصویر با آیه ۷۱ سوره زمر «وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ» که به پیروزی نهایی متقین تفسیر شده (ابن عاشور، ۱۴۲۰ ج ۱۰: ۱۰۳)، پیوند یافته است. نظریه آمیختگی مفهومی، استعاره «پایداری به مثابه فجر صادق» را چنین تحلیل می‌کند: فضای ورودی ۱: فجر و شب؛ فجر، نماد امید و پیروزی و شب، نماد سختی است (خرم‌شاهی، ۱۳۸۹: ۲۱۲-۲۱۴). فضای ورودی ۲: پایداری ایمانی؛ پایداری در بافت ایرانی، ترکیبی از صبر، جهاد و ایمان است. فضای عمومی: پیروزی پس از سختی.

فضای آمیخته: پایداری به‌عنوان طلوع صادق بازنمایی می‌شود که ایمان و مقاومت را به پیروزی متصل می‌کند. این آمیختگی یک حوزه‌ای است، زیرا فضای «فجر» چهارچوب اصلی را فراهم می‌کند. مطابق نظریه استعاره مفهومی، این نگاشت یک استعاره جهتی است که در آن «پایان تاریکی» و «طلوع نور» به مثابه نتایج اجتناب‌ناپذیر پایداری تصویر می‌شوند. چهارچوب ذهنی حاکم بر شعر نشان می‌دهد که چگونه پایداری در این بافت، با ارزش‌های ایمانی، تقوا و امید به وعده‌های الهی غنی شده، و به یک تکلیف دینی و جمعی تبدیل می‌شود.

۲-۵-۳. تحلیل اشعار فدوی طوقان

در شعر «لن أموت» سروده فدوی طوقان (۲۰۰۴: ۱۴۳)، پایداری به‌مثابه نمادی زنده و شکست‌ناپذیر از مقاومت فلسطینی بازنمایی شده است. استعاره محوری «کالزیتون / أعانقُ صخرَ السجْن / وأورقُ رَغمَ القیود»، پایداری را به درخت زیتونی تشبیه می‌کند که حتی در سخت‌ترین شرایط (سنگ‌های زندان و بندها) نیز به رشد و رویش ادامه می‌دهد. نظریه آمیختگی مفهومی، معنای «پایداری به مثابه زیتون سرسبز» را چنین تحلیل می‌کند:

فضای ورودی ۱: زیتون و قیود؛ زیتون، نماد حیات و قیود، نماد محدودیت است (خلیل، ۲۰۱۰: ۹۱).

فضای ورودی ۲: پایداری ملی؛ پایداری در بافت فلسطینی، ترکیبی از مبارزه و هویت است.

فضای عمومی: حیات و تداوم در برابر محدودیت‌ها.

فضای آمیخته: پایداری به‌عنوان زیتونی سرسبز بازنمایی می‌شود که در برابر زندان به حیات ادامه می‌دهد.

این آمیختگی دوحوزه‌ای است، زیرا هر دو فضای «زیتون» و «پایداری» در معنای جدید مشارکت دارند. این نگاشت مبتنی بر نظریه استعاره مفهومی، پایداری را از طریق یک موجود طبیعی ملموس می‌سازد. چهارچوب ذهنی (فیلمور، ۱۹۸۲: ۱۱۵-۱۱۷) حاکم بر شعر نشان می‌دهد که پایداری در این بافت با مفاهیم هویت ملی، عشق به سرزمین و آزادی خواهی عجین شده است.

۲-۵-۴. مقایسه تطبیقی بازنمایی پایداری جامع: قرآن، کاشانی و طوقان

مقایسه تطبیقی بازنمایی مفهوم پایداری جامع در قرآن کریم، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان، الگوهای معناسازی متمایزی را در بافت‌های فرهنگی مختلف آشکار می‌سازد. در قرآن، پایداری عمدتاً به عنوان معامله‌ای الهی بازنمایی شده است. آیه ۱۱۱ سوره توبه «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ» پایداری و فداکاری را به مبادله‌ای سودمند با خداوند تشبیه می‌کند که پاداش آن بهشت است (طبرسی، ۱۳۷۲ج۵: ۱۲۳). این نگاه، پایداری را بیشتر یک مسئولیت دینی و فردی در برابر خداوند نشان می‌دهد. سپیده کاشانی در بافت انقلاب اسلامی ایران، پایداری را به سپیده‌دمی حتمی پس از تاریکی تبدیل می‌کند. استعاره کلیدی «این شب نیز می‌شکند/ و فجر صادق»، پایداری را به طلوعی روشنایی بخش پیوند می‌زند که بر پایه ایمان و تقوا استوار است. این نگاه، پایداری را با پیروزی نهایی و عدالت الهی گره می‌زند. فدوی طوقان در بافت مبارزه ملی فلسطین، پایداری را به مثابه زندگی بخشی ریشه‌دار تصویر می‌کند. استعاره «کالزیتون/ أعانق صخر السجن»، پایداری را به درختی تشبیه می‌کند که حتی در دل سنگ‌های سخت نیز ریشه می‌دواند. این نگرش، پایداری را با هویت ملی و عشق به سرزمین پیوند می‌دهد. از منظر نظریه آمیختگی مفهومی هر سه، شاهد تلفیق حوزه‌های مبدأ متفاوت (معامله، فجر، زیتون) با حوزه مقصد مشترک (پایداری) هستیم. آنچه فضای آمیخته هر کدام را متمایز می‌سازد، چهارچوب ذهنی حاکم بر هر بافت است: چهارچوب «پاداش اخروی» در قرآن، «وعده الهی پیروزی» در کاشانی و «هویت ملی و تداوم» در طوقان. جدول زیر این تفاوت‌ها را خلاصه می‌کند:

متن	استعاره مفهومی	فضای آمیخته	بافت فرهنگی
قرآن (توبه: ۱۱۱)	پایداری به مثابه معامله	فداکاری با پاداش الهی	پاداش اخروی و مسئولیت دینی
کاشانی	پایداری به مثابه فجر	طلوع حتمی روشنی پس از تاریکی	وعده الهی پیروزی
طوقان	پایداری به مثابه زیتون	زندگی و رشد در سخت‌ترین شرایط	هویت ملی و تداوم

جدول ۵. مقایسه تطبیقی بازنمایی مفهوم پایداری جامع در قرآن، اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان

۳- نتیجه‌گیری

براساس تحلیل‌های ارائه شده در این پژوهش که با بهره‌گیری از نظریه‌های آمیختگی مفهومی، استعاره مفهومی و چهارچوب‌های ذهنی انجام شد؛ می‌توان گفت بازنمایی مفاهیم پایداری در متون مورد مطالعه (آیات منتخب قرآنی و اشعار سپیده کاشانی و فدوی طوقان) از ساختاری چندلایه و متحرک برخوردار است. در سطح بنیادی، قرآن مفاهیم انتزاعی همچون صبر، جهاد، شهادت و مقاومت را با استعاره‌های نسبتاً پایدار اساسی مثل «صبر به مثابه سپر» یا «پایداری به مثابه معامله الهی» قالب‌بندی می‌کند که دارای بُعد عبادی و جهانی است؛ این قالب‌ها چهارچوب‌های معنایی مشترک و قابل انتقالی فراهم می‌کنند که در متون بعدی، قابل بازخوانی هستند. در سطح تطبیقی، سپیده کاشانی و فدوی طوقان همین هسته‌های قرآنی را بازآفرینی کرده‌اند، اما با رنگ و بوی بومی - تاریخی متفاوت: کاشانی تصاویر پایداری را در چهارچوب تجربه و نمادهای انقلاب و فرهنگ عاشورا (نخل مقاوم، کوه استوار، قلم بیدار) شکل می‌دهد، در حالی که طوقان با تصاویر زمین‌محور و حماسی (نخل مطعون، زمین نپذیرفته، خون به مثابه نور هدایت) مفهوم مقاومت را در بافت مبارزات فلسطینی بازتعریف می‌کند. این تفاوت‌ها نشان‌دهنده نقش چهارچوب‌های فرهنگی و تاریخی، در جهت‌دهی فضاهای آمیخته و همچنین تولید معانی نوظهور است.

روش آمیختگی مفهومی توانست پیوندهای بینامتنی را به‌طور روشن آشکار کند: هم تداوم معنا (رابطه مستقیم با هسته قرآنی) و هم گسست‌های فرهنگی (نوآرایی‌های استعاره‌ای و محتوایی) قابل‌ردیابی هستند. از نظر کاربردی، این یافته‌ها نشان می‌دهد تحلیل شناختی می‌تواند ابزار مؤثری برای آموزش ادبیات مقاومت و تسهیل گفت‌وگوی بین‌فرهنگی باشد به‌ویژه برای طرح درس‌ها و مواد آموزشی که می‌خواهند پیوندهای میان متن دینی و تولیدات ادبی معاصر را روشن کنند. البته محدودیت‌هایی وجود دارد: گزینش دو شاعر و مجموعه‌ای محدود از آیات و عدم حضور داده‌های تجربی مخاطب (ارتباط خواننده/شنونده) باعث شده‌است پهنه تعمیم‌پذیری نتایج، محدود باشد. پژوهش‌های بعدی می‌توانند با نمونه‌گیری گسترده‌تر (شامل شاعران دیگر مانند محمود درویش)، افزودن تحلیل کمی فراوانی استعاره‌ها و انجام مطالعات دریافت‌محور (مصاحبه/پرسشنامه) این شکاف‌ها را پر کنند. در مجموع، یافته‌های مقاله نشان می‌دهد، هم همبستگی منظومه‌ای میان قرآن و شعر معاصر وجود دارد و هم ظرفیت شعر برای بازساخت و جهت‌دهی معنا در بسترهای محلی و تاریخی.

فهرست منابع

الف. منابع عربی و فارسی

- آلوسی، محمود. (۱۴۱۵ ق.). *روح المعانی (جلد ۴)*. بیروت: دارالکتب العلمیه.
- ابن عاشور، محمد بن طاهر. (۱۴۲۰ ق.). *التحریر و التنویر (جلد ۱۰)*. تونس: الدار التونسیه للنشر.
- اکبری، منوچهر؛ عجزش، خیریه و احمدی، علی. (۱۳۹۴). «جلوه‌های پایداری در اشعار فدوی طوقان و سپیده کاشانی». *مجله مطالعات ادبیات پایداری*، ۱۲(۴)، صص ۱۲۳-۱۴۵.
- آقانوری، نعیمه؛ فاضلی، مهوود؛ فاضلی، مهوود؛ حسینی، شکوه‌السادات و آقاحسینی، حسین. (۱۴۰۳). «بررسی فرایند غیریت‌سازی در اشعار فدوی طوقان و سپیده کاشانی با تکیه بر نظریه گفتمان لاکلاو و موفه». *پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی*، ۱۲(۲)، صص ۴۵-۶۷.
- تابنده، فاطمه؛ ظرافتکار، مهدی. (۱۳۹۴). «بررسی تطبیقی جلوه‌های مقاومت در اشعار فدوی طوقان و سپیده کاشانی». *همایش بین‌المللی جستارهای ادبی، زبان و ارتباطات فرهنگ*. تهران، مؤسسه سفیران فرهنگی مبین.
- تفتازانی، سعدالدین مسعود بن عمر. (۱۴۱۰ ق.). *المختصر فی شرح تلخیص المفتاح (یا مختصر المعانی)*. بیروت: دارالفکر.
- جاحظ، عمرو بن بحر. (۱۴۲۳ ق.). *البيان والتبيين*. تحقیق عبدالسلام محمد هارون. قاهره: مکتبه الخانجی.
- جرجانی، عبدالقاهر. (۱۴۰۴ ق.). *اسرار البلاغه*. تحقیق محمود محمد شاکر. قاهره: دارالمدنی.
- خرم‌شاهی، بهاء‌الدین. (۱۳۸۹). *دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی*. تهران: انتشارات دوستان.
- خلیل، ابراهیم. (۲۰۱۰). *الشعر الفلسطینی المقاوم*. بیروت: المؤسسة العربیه للدراسات و النشر.
- زمخشری، محمود بن عمر. (۱۴۰۷ ق.). *الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل (جلد ۲، ۳ و ۴)*. بیروت: دارالکتاب العربی.
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن (جلد ۲، ۳ و ۵)*. تهران: انتشارات ناصر خسرو.
- طوقان، فدوی. (۲۰۰۴). *الأعمال الشعریه الکامله*. بیروت: المؤسسة العربیه للدراسات و النشر.
- کاشانی، سپیده. (۱۳۶۷). *دیوان اشعار*. تهران: انتشارات کاشانی.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۴). *تفسیر نمونه (جلد ۱ و ۱۶)*. تهران: دارالکتب الإسلامیه.

ب. منابع لاتین

- Badawi, M. M. (1993). A short history of modern Arabic literature. Oxford: Oxford University Press.
- Fauconnier, G., & Turner, M. (1998). Conceptual integration networks. *Cognitive Science*, 22(2), 133-187.

- Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York: Basic Books.
- Fillmore, C. J. (1982). *Frame semantics*. In *Linguistics in the morning calm* (pp. 111-137). Seoul: Hanshin Publishing.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

References

A) Persian and Arabic Sources

- Alusi, Mahmud. (1994). *The Spirit of Meanings* (Vol. 4). Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn Kathir, Ismail. (1998). *The Interpretation of the Holy Qur'an*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn Ashur, Muhammad al-Tahir. (1990). *Liberation and Enlightenment* (Vol. 10). Tunis: Tunisian Publishing House.
- Akbari, Manouchehr; Echresh, Khayriyeh; & Ahmadi, Ali. (2015). *Resistance Manifestations in the Poetry of Fadwa Tuqan and Sepideh Kashani*. *Journal of Resistance Literature*, 12(4), pp. 123–145.
- Aghanouri, Naimeh; Fazeli, Mahbood; Hosseini, Shokooalsadat & Aghahosseini, Hossein. (2024). *Analysis and investigation of otherness in the poetry of Fadwi Tuqan and Sepideh Kashani, from the point of view of discourse theory of Laclau and Mouffe*. *Literary Interdisciplinary Research*, 12(2), pp. 45–67.
- Tabandeh, Fatemeh; & Zarafatkar, Mehdi. (2015). "A Comparative Study of the Manifestations of Resistance in the Poetry of Fadwa Tuqan and Sepideh Kashani." *International Conference on Literary Essays, Language, and Cultural Communication*. Tehran: Mobin Cultural Ambassadors Institute.
- Al-Jahiz, 'Amr ibn Bahr. (2002). *Eloquence and Exposition*. Edited by Abd al-Salam Muhammad Harun. Cairo: Al-Khanji Library.
- Al-Jurjani, Abd al-Qahir. (1984). *Secrets of Eloquence*. Edited by Mahmud Muhammad Shakir. Cairo: Dar al-Madani.
- Khalil, Ibrahim. (2010). *Palestinian Resistance Poetry*. Beirut: Arab Institution for Studies and Publishing.
- Al-Zamakhshari, Mahmud ibn 'Umar. (1987). *The Revealer of the Truths of the Ambiguities of Revelation* (Vols. 2, 3, and 4). Beirut: Dar al-Kitab al-'Arabi.
- Al-Tabarsi, Fadl ibn Hasan. (1993). *Compendium of Exposition in Qur'anic Interpretation* (Vols. 2, 3, and 5). Tehran: Naser Khosrow Publications.
- Al-Taftazani, Sa'd al-Din Mas'ud ibn 'Umar. (1989). *The Abridged Commentary on Talkhis al-Miftah (Mukhtasar al-Ma'ani)*. Beirut: Dar al-Fikr.
- Tuqan, Fadwa. (2004). *The Complete Poetic Works*. Beirut: Arab Institution for Studies and Publishing.
- Kashani, Sepideh. (1988). *Collected Poems*. Tehran: Kashani Publications.
- Makarem Shirazi, Naser. (1995). *Exemplary Commentary* (Vols. 1 and 16). Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah..

B) English Sources

- Badawi, M. M. (1993). *A Short History of Modern Arabic Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Fauconnier, G., & Turner, M. (1998). *Conceptual Integration Networks*. *Cognitive Science*, 22(2), 133-187.
- Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fillmore, C. J. (1982). *Frame Semantics*. In *Linguistics in the Morning Calm* (pp. 111-137). Seoul: Hanshin Publishing.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.